MUNTELE

Muntele e veşnic şi veşnic tînăr, iar dărnicia lui e fără de margini. Astfel îl ştiau toţi dintotdeauna. Oamenii, animalele, apele, cîmpiile şi nesfîrşitele păduri. Ursul nu mai pridideа să culeagă zmeura, lupul nu putea să pustiască puzderia de iepuri, vulturul se îngrăşa de atîta îndestulare, mierla se rotunjea, iar vulpea dibace pescuia păstrăvul dolofan. De la înmugurirea firii şi pînă la căderea zăpezii, oile, vitele şi caii îi păşteau iarba grasă ; omul cosea pe lunci cît voia şi cît putea birui. Apele erau pe atunci zglobii şi abundente ; aci erau izvoarele lor şi de aci porneau să se rostogolească înspre lumea largă unde oamenii, asudînd, răscoleau şi frămîntau ogoarele îmbătrînite.

Din neştiute vremi, pădurea rămînea la fel de tînără şi de bogată. O singură imensitate de la apa Ierei şi pînă la Budureasa Bihorului, de la Crişul Repede pînă la cel Alb. Un singur codru, nesfîrşit şi nesecat ; fiindcă el dădea totdeauna mai mult decît le-ar fi fost de trebuinţă oamenilor.

*

De cine a fost stăpînit, în vremurile de demult, muntele acesta sălbatic şi uriaş, eu nu pot să ştiu. Dar bătrînul meu unchieş, Gergely, îmi povestea că, în tinereţea lui, codrul, care se întindea de la Crişul Negru şi pînă în

Valea Drăganului și a Crăciunului și mai departe pînă la Călineasa, fusese proprietatea Episcopiei românești de la Oradea. De acolo pînă pe creasta Vurvurei în jos, pînă la Răchițele și pînă la gura Beleșului, pe lîngă rîu în sus, pînă la Tinca și de-a lungul văii, pînă la izvoarele Apei Calde, aparținuse composesoratului grofului Bánffy. Masivul ce se întindea între Someșul Cald și Beleș era al comunității nemeșilor țărani din Valcău, partea dinspre Iara și Arieș era a conților Andrássi, iar șirul de munți, ce se prelungeau de la poalele Gilăului pînă la Abrud și dincolo de Vulcan pînă la Crișul Alb, era în întregime al statului. Aceștia stăpîneau pe o întindere mai mare de jumătate de milion de pogoane toate dealurile, văile, pădurile, pășunile și țarinile, toate apele și toate stîncile. Al lor era fiecare sat și fiecare luncă și chiar și oamenii erau ai lor : bărbații, femeile, copiii și bătrînii gîrbovi și încărunțiți.

Oamenii de prin partea locului știau toate acestea, deși nu le înțelegeau. Din cele mai vechi vremuri, muntenii nu cunoscuseră și nu simțiseră niciodată iobăgia, stăpînirea boierilor. Ei nu roboteau cu coasa, cu aratul, cu prășitul sau cu seceratul ; nu plăteau stăpînului dijmă, în afară de cincizeciuiala pe oierit. Cînd boierii își trimiteau vitele jigărite pe pășunile de vară ale muntelui, oamenii le păzeau împreună cu ale lor ; cînd li se poruncea, cărau lemne de foc la Beiuș, Abrud sau Cluj și pentru că se foloseau de pădure și de apă, ei dădeau în schimb la toți cei cinci stăpîni ai muntelui atîta scîndură și cioplitură cîtă li se cerea. Puteau da, aveau din belșug.

Dar în desișul imens al codrilor, adevăratul și singurul stăpîn era Dumnezeu. Numai el avea grijă de omul de la munte. De aceea putea duce trai liber munteanul, de aceea copacul și iarba nu însemnau decît pentru dînsul izvoare de viață. Și aceasta era o bună rînduială. Acela care lupta cu munții și cu apele, cu viscolul iernii și cu furtuna verii, cu copacii pădurilor și cu oamenii, cu năprasnica și chinuitoarea viață, acela era drept să se bucure de tot ce dădea muntele : de lemn și de iarbă. De viața însăși. Din statornicirea aceasta de veacuri s-a clintit o fărîmă cînd legea a făcut din iobag om liber și a smuls din moșiile domnești pămînturile cuvenite oamenilor și satelor. Veniră atunci în munți ingineri hotarnici,

jandarmi și fiscali [1], se ridicară movilițe și prin tobe se dădu de știre că acestea erau semnele haturilor : părțile dinspre sate să fie ale oamenilor, celelalte, dinspre culmi, ale boierilor. Acolo, pășunatul, cositul și tăiatul lemnului erau oprite fără anume slobozenie din partea domnilor.

Oamenii rămăseră tare mirați dar, de frica jandarmilor, își țineau gura.

Pe urmă, cînd sumedenia de străini părăsiră muntele și cînd plecară și jandarmii, ei au început să se liniștească. Noua rînduială nu adusese schimbări prea mari, atîta doar că înăuntrul haturilor, care hotărniceau pămîntul boieresc, au început să apară ici și colo căsuțe, în care se mutară gornici înarmați și care purtau semne de alamă lucitoare pe curcaua tolbei lor. N-aveau altă treabă decît să colinde dealurile, pădurile și poienile cu iarbă, zălogind și dînd pe mîna jandarmilor pe cei care fuseseră prinși păscînd vite sau tăind lemne în locurile oprite. Oamenii însă rîdeau și prea puțin le păsa de toate acestea fiindcă știau că muntele e mult prea mare ca să nu încapă în cuprinsul lui și ei și gornicii, așa că nu se prea împiedicau unii de alții.

Nu, nu, noile hotare și gornicii n-au adus încă schimbări prea mari în viața muntelui.

Dar a venit și ziua lor !

Nu peste mult, ciubărarii care se întorceau acasă din țara ungurească aduseră vestea că dinspre Oradea, pe valea Crișului către Ciucea, se lucra la un drum de toată minunăția și căruia i se spunea drum de fier.

Pe urmă, în anul următor, firul poveștii fu înnădit și acum se spunea că talpa de fier a noului drum strălucea pînă la Huedin. Din an în an, drumul de fier se lungea tot mai mult, pînă la Cluj și pînă la Teiuș — și chiar mai departe — cine ar putea să spună pînă unde...

Mare minune era drumul ăsta de fier, care se vedea cotind, colo departe, sub munte ; dar lucru de neînchipuit și adevărată minunăție a fost aceea cînd deodată cu construirea liniei ferate se ridicară la poalele codrului, la Călățele, la Cîmpeni, la Sebeșul Mic, marile ferăstraie, pe care nu le mai învîrtea apa, ci focul și erau puternice și de nădejde, unde putînd să și geluiască scîndura...

[1] În sens arhaic : oameni de-ai fiscului ; azi avocați. (n. tr.).

Aceasta fusese o treabă însemnată, care aduse mari schimbări în viața oamenilor de aci. Dar nu în rău, ci mai degrabă în bine. Noile ferăstraie înghițeau păduri nesfîrșite, dar lemnul îl doborau oamenii și tot ei cărau buștenii pînă la apă, dîndu-le drumul pe jgheaburi, împingîndu-i să plutească pînă la joagăre, unde îi luau apoi în primire și-i prelucrau cu ajutorul mașinilor. Ș-apoi de aci materialul — grinzile, scîndurile și șipcile — era dus, tot de oameni, cu căruțele, pînă jos în vale, unde se întindea drumul de fier.

Mulți, foarte mulți oameni căpătară de lucru la ferăstraie, iar lucrul la ferăstraie se plătea bine.

Las' că-i bine așa — gîndeau oamenii — și aveau dreptate. Ei ar fi vrut chiar să îndemne ferăstraiele, ca să taie și mai multă pădure, să facă să lunece pe apă și mai mulți buștenii, ca să care, jos, la drumul de fier, și mai multe grinzi și scînduri și șipci. Cu atît securea pustiitoare și ferestrăul își înfigeau colții mai zdravăn în desișul muntelui, cu atît apăreau și se cățărau prin văile dealurilor noile drumuri și mereu se iveau alte ferăstraie în adîncurile muntelui. Și vezi, acum și lîngă apele Sebeșului, la Scrindeni, vuiește și țipă unul, iar în hotarul Giurcuței, chiar la gura Beleșului fumegă coșul înalt de metal, al altuia. Iar pe apele Alunului și ale Beleșului, pluteau buștenii și pluteau și pe apele Drăganului, ale Iadului, Arieșului și Iarei, și pe cîte ape se aflau în munți, de la topirea zăpezii, pe toate pluteau buștenii, îndreptîndu-se spre marile ferăstraie. Ecoul loviturilor de secure răscolea inima muntelui, din primăvară și pînă toamna tîrziu.

Las' că-i bine așa — se bucurau oamenii — fiindcă cu cît ferăstraiele, în șuierături stridente, despicau mai mulți buștenii, cu atît mai mulți bănuți se strecurau în palma omului, iar ei puteau fi cheltuiți în dughenile proprietarilor, pe mărfuri bune și arătoase, cu osebire pe vinarsul care te făcea să doinești și să simți că viața e totuși plăcută.

Las' că-i bine — își spuneau oamenii — dar nu băgară de seamă că muntele care de mii și mii de ani rămăsese veșnic tînăr, începu acum să se scofîlcească și să îmbătrînească. Tinerețea lui veselă, de altădată, trecea, obrajii surîzători se întunecau, viața din el se topea și se jigărea. Ursul pieri, se rări cerbul, și ciuta, și mistrețul ; se împuțina și pasărea brădetului și păstrăvul pîrîului și se înmulțeau surpăturile, fiindcă valurile apelor măcinau țărmurile, iar de sub pămîntul dez-

golit apăreau tot mai numeroase stînci sterpe, ca oasele dintr-un stîrv, de pe care zăganii[1] hulpavi ciuguliseră carnea.

Las' că-i bine — bombăneau oamenii — iar ochii împăienjeniţi de rachiu nu putură descoperi nenorocirea decît în clipa în care pătrunse şi se cuibări aici, în inima muntelui, beteşugul îngrozitor al pămînturilor pleşuvite, molima ucigătoare cu faţa galbenă — seceta.

Fiindcă veni şi aceasta.

*

Cam în acea vreme luase sfîrşit procesul de hotărnicire dintre composesorul Bánffy şi Episcopia română din Oradea, judecată care ţinuse peste o sută de ani. Legea se pronunţă în favoarea Episcopiei. Şi nu fiindcă dreptatea ar fi fost neapărat de partea ei, ci pentru că avocaţii eparhiei s-au dovedit mai isteţi decît cei ai grofului.

Astfel s-a întîmplat, că de la o zi la alta, în chiar inima muntelui, mai multe mii de pogoane îşi schimbară stăpînul. Inspectorul silvic de la curtea grofului primi poruncă să întocmească noua hartă a domeniului muntos, să ridice alte movilițe pe haturi, să le înnoiască pe cele aflate pe hotarele celorlalţi vecini, să le înmulţească şi să le numeroteze pe cele vechi. Şi să se vestească peste tot că de acu înainte, pentru prevaricatori[2], nu va mai exista nici un fel de indulgenţă.

Aveam douăzeci de ani pe atunci şi eram student la politehnică. Prin intervenţia unchiului meu Gergely, care era administratorul pădurilor boiereşti, am fost angajat de inspectorul silvic ca ajutor la lucrările de măsurătoare, care erau pe terminate.

Cele de mai jos s-au petrecut către sfîrşitul lunii august. În săptămîna următoare, înarmat cu o hartă şi însoţit de un pădurar, colindam hotarul ce se întindea pe coasta de răsărit şi de miază-zi a Dealului Calului, pe urmă pe acela care despărţea domeniul de proprietatea răzeşilor din Valcău

[1] *Zăgani* — specie de vulturi.

[2] *Prevaricator* — persoană care se abate de la prescripţiile legii (n. tr.).

și de acela al comunelor Albac și Scărișoara. Înregistram pe hartă semnele de hotar, identificam moviliţele vechi, le notam pe cele noi, însemnînd pe borne, cu vopsea, numerele cuprinse în harta nou-întocmită. Sosisem într-o după-amiază pe lunca cea mare din Mărșoaia, unde trebuia să numerotez trei borne.

Ele trebuiau să se afle la marginea pădurii. Prima, chiar lîngă cărare, cam la o depărtare de un kilometru de ea, cea de a doua, iar la o altă jumătate de kilomentru, cea de a treia. Le-am luat la rînd, dar ce să vezi, moviliţele fuseseră împrăștiate, iar bornele nicăieri...

Era o după-amiază însorită, caldă, înăbușitoare. Nu se mișca nici frunza. Stăteam și ne uitam unul la altul, ștergîndu-ne din cînd în cînd sudoarea care ne picura în ochi. Tăceam amîndoi, dar în liniștea mare și încremenită care se lăsase peste noi, urechea îmi fu atinsă de zvon molcom de talangă, venit de undeva, de departe.

— Auzi ?

— Aud.

— Pe unde ar putea să fie ?

— Cred că pe plaiurile Călinesei.

— Și ce mai crezi ?

— Dacă-i voi vedea, vă voi spune.

Gornicul, Togea Mitru, era vechi în meserie și de zece ani colinda într-una dealurile astea.

O luarăm pe poteci, peste văi și poiene, cînd călare, cînd pe jos. Tălăngile amuțeau uneori, dar cînd le auzeam din nou, sunetul lor era mai viu, cînd deodată, tot hoinărind așa, văzurăm de pe coama dealului o cireadă care pășuna în poienele rărite din vale.

Gornicul își duse mîna la ochi, ferindu-se de soare, și privi în jos.

— Cunoști cireada ?

— E a celor din Albac !

Încercai să-mi adun gîndurile, dar nu izbutii. Gornicul își aprinse luleaua și, după ce pufăi din ea de cîteva ori, zise :

— Dumneavoastră, domnișorule, pînă înspre seară ați putea să ajungeți la Ciuculata. Are să fie acolo și domnul Gál.

Dădui din cap. (Domnul Gál era uncheșul meu, Gergely : Gál Gergely).

— Eu voi mai da o raită prin împrejurimi.

— Crezi c-o mai fi și o altă cireadă ?

— Nu-i nicăieri un fir de iarbă, domnișorule. E secetă... Dar mîine în zori am să fiu la Tica.

— Bine.

*

Cînd sosii în poiana Ciuculatei se făcuse noapte de-a binelea. Secera lunii noi sclipea palidă în umbra nopții. Printr-o fereastră a conacului silvic o dîră galbenă de lumină se strecură în beznă. Cîinii începură să latre, iar din casă un om păși pe tîrnaț.

— Cine-i acolo ?

Recunoscui glasul.

— Bună seara, unchiule Gergely.

— Tu ești băiatule ? Cum de-ai ajuns pe-aici ? Haide, nu te mai necăji cu calul, are cine să vadă de el. Vasile, măă !...

...La masă ședea practicantul de la ocolul silvic, în față cu un registru de procese verbale, numerotate. Era un flăcăiandru oacheș, cu înfățișarea plăcută, un copilandru încă ; venise aici în toamna trecută, de-a dreptul de la Selmec [1]... Se numea Martin Ferenc.

Eram obosit și mă așezai la masă, lîngă dînsul. Îmi aduseră mîncarea și mi-o așezară în față.

— Mănîncă — mă îndemnă unchiul Gergely. Altceva n-a mai spus și nici de întrebat nu m-a întrebat nimic. Ședea la locul lui și pufăia din lulea.

Îmi era foame, așa că mîncai. La urmă băui și un ceai fierbinte.

[1] *Selmec* — Institutul inginerilor silvici din localitatea Selmecbánya.

— Ei, acum, vorbește.

Povestii : bornele de hotar de pe Mărșoaia fuseseră răsturnate ; pe Dealul Calului, pe partea dinspre Călineasa, păștea o cireadă...

Practicantul lovi cu pumnul în masă.

— Nemernicii !

Unchiul Gergely înfundă tutunul în pipă, pufăi de cîteva ori, apoi spuse liniștit :

— E secetă, domnișorule...

*

Zorii încă nu apăruseră cînd încălecarăm, cu cei doi gornici, cinci cu toții. În Tica, Mitru Togea, în timp ce ne luam gustarea, raportă :

— Sînt două cirezi. Amîndouă mari. Cealaltă paște pe imașurile Dealului Roșu. Sînt oameni mulți cu ele...

După ce terminarăm gustarea de dimineață, o pornirăm toți șase, în sus, spre culme, iar către amiază, ajunși la Dealul Calului, văzurăm și noi cireada. Păștea, ca și ieri, în același loc.

Priponirăm caii și începurăm să coborîm, pe povîrniș, printre copaci, la vale. Cînd să ieșim din pădure, în fața noastră cireada. În fruntea vitelor vreo șase, șapte oameni stăteau nemișcați, cu picioarele rășchirate, răzimîndu-se în toiagurile lor lungi. Alții, cîțiva, erau trîntiți pe pajiște.

Din iarbă, săriră deodată vreo patru-cinci cotarle flocoase și se repeziră lătrînd furios în direcția de unde ne apropiam. Oamenii se întoarseră cu fața spre noi, iar cei întinși pe pămînt se ridicară și ei.

— Ăștia ne așteptau — spuse unchiul Gergely. Pe urmă, aruncîndu-mi o privire, adăugă :

— Voi rămîneți aici !

Și porni împreună cu practicantul spre oamenii care nici măcar nu s-au clintit, ci stăteau înțepeniți, sprijinindu-se în bîte și cu securile pe braț.

Ce anume au vorbit, nu puteam să aud, dar am văzut cum practicantul își ridică dintr-o dată arma și cum lovește

cu patul puştii în pieptul unuia dintre oameni. Omul se clătină, dar în aceeaşi clipă săriră doi dintre ei şi smulseră puşca din mîna practicantului.

Un moment parcă totul încremenise. Pe urmă îl văzui pe unchiul Gergely cum îl trăgea înapoi pe practicant. Mergeau de-a-ndăratelea, iar practicantul ţinea în mînă revolverul. Oamenii din faţa lor stăteau şi acuma neclintiţi...

Coboram în tăcere spre Tica. Practicantul se afla departe, în faţă, cînd auzii glasul unchiului Gergely :

— A dracului încurcătură va ieşi din asta...

Se făcu tîrziu, după-amiază, pînă se ne fi putut întoarce la Tica. Eu m-am dus să văd de cai şi abia după ce mă convinsei că totul era în ordine, am intrat în casă. La capătul mesei era aşezat practicantul. Unchiul Gergely era şi el acolo şi tocmai dădea două scrisori unuia dintre gornici.

— Pe asta mai mare, o vei da domnului inspector silvic, la nimeni altul ; pe asta, mai mică, jandarmilor. Grăbeşte şi nu cruţa calul.

Gornicul puse scrisorile în traistă şi plecă.

— Să îmbucăm şi noi ceva, că n-am mai tras de mult din pipă — zise unchiul Gergely — şi nu mai scoase nici o vorbă. Mîncam în tăcere. Pe urmă unchiul ieşi pe tîrnaţ şi-şi aprinse luleaua. Eu coborîi la gîrlă şi mă aruncai în apă. Cînd mă înapoiai, se lăsa întunericul. Unchiul meu era tot acolo şi pufăia. Îmi luai pătura şi intrai în casă. Îmi scosei cizmele şi mă trîntii pe pat ; de afară auzeam caii cum frămîntau iarba între dinţi.

Soarele asfinţise de mult. Priveam prin fereastra deschisă cum se strecura în cameră luna nouă, palidă şi melancolică, cînd auzii, undeva departe, un sunet vibrant şi trist : era glasul tulnicului, cornul cel lung de brad. În aerul cald şi nemişcat al serii, melodia stranie izbucnea cu limpezime de cristal, mereu aceeaşi : cînd puternică, cu tonalităţi adînci, cînd sacadată şi ascuţită, cu înflorituri jucăuşe, ca la urmă să se stingă într-un bocet prelung, prevestitor de furtună. Cînd tăcu, de undeva de mai departe ţîşni ca un ecou glasul altui tulnic, îngînînd aceeaşi curioasă melodie. După el, al treilea şi celelalte îşi răspîndeau cîntarea, de pe o padină pe alta, urcînd din văi pe dealuri, de pe dealuri

pînă pe creasta muntelui, din culmi în culmi, ca să se stingă undeva la mari depărtări, ca apoi să pornească iarăşi de la capăt, chiar şi de aci, de pe coasta Ticăului.

Tulnicul e telefonul moţilor.

*

În ziua următoare mă trezii tîrziu, în mijlocul unei zarve mari. Curtea se umpluse de căruţe, iar pe prispă jandarmii din Beleş îşi luau gustarea. Mă spălai şi zorit mă aşezai să mănînc. Auzii numai vocea poruncitoare a unchiului Gergely :

— Înşeuează caii. Pentru amîndoi.

Pînă să scot caii din grajd, curtea se golise, iar practicantul, jandarmii şi gornicii chiar atunci o apucară pe după cotitura drumului ce urcă pe lîngă Apa Caldă.

— Să ne grăbim, zise unchiul Gergely şi trase cu joarda peste crupa calului.

Dintr-un singur galop ajunserăm pe coama Ciclului. Coborîrăm din şa şi ne aşezarăm sub umbrarul unui brad răzleţ şi uriaş, chiar acolo unde începe să coteasca poteca dinspre Smîda.

— Din direcţia aceea trebuie să vină. Dar pînă atunci să ne odihnim un pic.

Să fi fost ceasul amiezii ; soarele, chiar deasupra noastră, ne pîrjolea creştetul. În văzduh se rotea uliul cu aripile întinse, încremenite, iar de undeva, din depărtare, străbătură pînă la noi glasuri omeneşti, cu aceleaşi accente ritmice şi repetate, ca strigătul dureros al bocetului.

— Ha-uu-ah !... Ha-uu-ah !...

Pe undeva, pe aproape, se trăgeau buştenii la canal.

*

Tresării la nechezatul voios şi puternic al calului meu.

Pe potecă suia o ceată de călăreţi. Urcau unul după altul, după obiceiul de aci, al celor de la munte. Erau şase şi

recunoscui, în primul, călare pe o iapă cenușie cu coapsele largi, pe inspectorul silvic. În urma lui, în uniforme închise, cu pene de cocoș la pălării și cu carabinele așezate în cruce pe spate, călăreau jandarmii. Recunoscui și pe ultimul dintre călăreți : brigadierul din Călățele.

Încălecarăm și ne alăturarăm lor. Unchiul Gergely dădu raportul inspectorului silvic, dar n-am putut să prind decît răspunsul acestuia din urmă :

— S-a săvîrșit o greșeală. Băiatul e lipsit de experiență, dar atît ar fi trebuit să știe că peste tot seceta e mare.

Unchiul meu n-a răspuns ; caii se sileau voinicește pe coama dealului. De aici, de sus, ochiul putea să cuprindă întreaga zare, dar nicăieri nu se zărea nici un suflet, nici o mișcare, nu se auzea nici un glas, nimic, afară de aerul nemișcat și încins. În depărtare, crestele munților, lipite parcă de bolta cerului, abureau, învăluindu-se într-un văl străveziu. Simțeam cum mi se scurge sudoarea de-a lungul spinării.

Intrarăm într-o rarește ; dincolo de pădure, pînă la dîmburile hotarelor, se întindea mare și înflorită lunca Mărșoaiei.

Călăream acum strîns, unul în urma altuia, cu unchiul Gergely în frunte, care din cînd în cînd se apleca spre pămînt, arătînd cu mîna :

Balega-i proaspătă, urmele, de asemenea... și deodată trase brusc de dîrlogi :

— Liniște !...

Călăreții s-au oprit ca încremeniți ; acum se auzea limpede și tare sunetul tălăngilor. Se auzeau mereu tălăngile, dar parcă erau din ce în ce mai agitate.

— Nu mai pasc. Le mînă acum.

De undeva, din depărtare, glasul unui fluier de metal, tremurat și ascuțit, îmi pătrunse în ureche. Era un fluier de jandarm. Îndată după aceea se auzi lătratul aspru și fioros al cîinilor. Al unei haite întregi. Plutonierul de jandarmi își vîrî în gură fluierul de alamă și suflă o dată ; caii tresăriră. Din depărtare răspunse îndată celălalt fluier.

— Am pus mîna pe ei !

Întunecimea începu să se limpezească : ajunserăm la marginea crîngului și descălecarăm. Pîndeam de după copaci. Jos, sub noi, în căldarea poienii, turma se aduna. Văcarii, hăitașii

și cîinii se zoreau să strîngă laolaltă vitele răzlețite, oprindu-le cu strigăte pe cele care încercau să se desprindă de cireadă. Și parcă chiar în minutul acela capătul de jos al turmei începu să iasă din luncă.

Se auzi un ordin scurt și jandarmii își înțepeniră pe vîrful armelor baionetele lungi și ascuțite, pe urmă, cu armele în mînă, ieșiră din desiș, urmați de gornicii înarmați.

— Stai! — se auzi aspru și poruncitor ordinul jandarmului, și îndată, brusc, plesni o împușcătură scurtă și șuierătoare.

Și imediat, ca un ecou, veni și răspunsul de pe coasta cealaltă: — Stai! — și din nou o împușcătură. Cum priveam în direcția aceea, am văzut apărînd din pădurea ce se întindea pe coasta Mărșoaiei alți jandarmi cu baionetele la arme, iar în urma lor gornicii și Martin Ferenc, practicantul. Jos, în fundul căldării, larma încetă deodată și parcă viața toată ar fi împietrit. Cireada se opri; în jurul ei stăteau ciurdarii și ajutorii lor, iar într-un grup, de-o parte, cîțiva oameni, îmbrăcați în cojoace mițoase, și un măgar cu samarul încărcat. Muți, cu cozile între picioare, se strecurau care încotro, flocoșii și fioroșii cîini ai cirezii.

Nu se mai auzea decît tropăitul ritmic și înăbușit al cizmelor grele jăndărești.

— Să înaintăm și noi — zise inspectorul silvic — și ieșirăm de sub copaci, pornind tăcuți pe urma jandarmilor.

Cerul se întunecă pe neașteptate, iar spre apus, în fața soarelui care asfințea, se iviră nori negri. Aerul fierbinte era greu și înăbușitor.

Seara se lăsă repede.

Deodată, pe neașteptate, un țipăt lung, strident și ascuțit, ca zgomotul făcut de un cuțit care spintecă.

Mă oprii. Se opriră și inspectorul silvic și unchiul Gergely. În fața noastră, jandarmii și gornicii, iar lîngă ei, practicantul. Toți în așteptare.

Dar iată că din pădurea întunecată care mărginea partea de sus a luncii zbughiră în salturi caraghioase o droaie de oameni, luînd-o la goană, în jos, pe costișea poienii; și îndată după ei apăreau alții, parcă și mai mulți. Alergau cu toții la vale; țundrele agățate după grumaji le fluturau, în ritmul pașilor săltați, cînd la dreapta, cînd la stînga.

— Stai !

Dar nu se opriră decît jandarmii, gornicii și noi ; ceilalți, de dincolo, continuau să fugă ca smintiți.

Țîșneau din pădure tot mai mulți oameni, gonind pe urmele celorlalți. În aceeași clipă porni, spre deschizătura luncii, și partea de jos a cirezii.

O comandă scurtă și auzii țăcănituri metalice, repetate : jandarmii își încărcau armele cu gloanțe adevărate. Țineam și eu în mînă revolverul și încercam cu arătătorul să-i desfac piedica.

Începusem să înaintăm și noi, grăbiți și tăcuți.

Deodată țîșni o bubuitură puternică, violentă : dincolo, de partea cealaltă, jandarmii trăseseră cu arma și o clipă parcă toți oamenii încremeniseră. Se auziră cîteva țipete ascuțite și speriate, pe urmă oamenii o tuliră din nou. La început s-au strîns cu toții laolaltă, dar apoi se despărțiră în două : o parte se îndrepta spre jandarmii de dincolo, iar cealaltă parte năvălea de-a dreptul spre noi. Iar jos, cireada toată se afla în mișcare și înainta grăbită...

Un nou ordin și puștile răpăiră iarăși, de amble părți. Pe urmă o altă salvă puternică, asurzitoare. Încă una și încă una...

Stăteam lîngă inspectorul silvic. Abia mai vedeam, deși îmi holbam bine ochii. Cineva trăsese de mine și în momentul acela mă și aflam cu burta la pămînt și cu fața îngropată în iarbă. Șuierăturile gloanțelor îmi sfîșiau urechile, iar pocniturile surde îmi pătrundeau pînă în inimă...

După cîtva timp ridicai capul, încercînd să privesc în jurul meu. Era întuneric beznă, iar cireada nu se mai vedea și nici tropăiala ei nu se mai auzea. Se mai mișcau cîteva umbre întunecate, mai răbufnea și cîte o împușcătură, dar departe, tot mai departe, și din ce în ce mai rar.

În noaptea deasă, care se lăsase peste noi, nu se mai vedea nimic. Nu se mai auzeau puștile, nici cele militare de tipul Kropacsek, nici flintele țărănești. Într-un tîrziu, întunericul de nepătruns și liniștea apăsătoare fură sfîșiate, dinspre apus, de un bubuit prelung și cavernos : avertismentul cerului.

— Se apropie furtuna, să ne retragem în pădure, zise inspectorul silvic și îndată se auzi și fluierul jandarmeresc.

...Căluţii păşteau liniştiţi în marginea pădurii. La lumina slabă a unei lanterne, jandarmii bandajau umărul unui camarad rănit.

Pe urmă, ţinîndu-ne caii de dîrlogi, orbecăind şi bîjbîind, am purces a coborî, unul după altul, spre Tica. Zăporul rece şi aprig al muntelui se revărsa în valuri, peste noi.

*

A doua zi, după-amiază, ne aflam din nou pe Mărşoaia. Inginerul silvic, unchiul Gergely, practicantul. Gornicii fixau stîlpii de hotar, iar eu mîzgăleam cu vopsea numerele trecute în hartă. Zece jandarmi străjuiau lucrarea.

Ceva mai încolo, unde poteca cea mare a muntelui cotea înspre pădure, mai mulţi oameni în ţundre şi opinci lucrau de zor. În jurul lor, pînă pe sub copacii codrului, o mare mulţime de bărbaţi, de femei şi de copii priveau în tăcere lucrătorii care se căzneau cu tîrnăcoapele să facă o groapă în pămîntul stîncos. Şi se uitau cum oamenii potriveau în groapă o cruce mare şi lungă, încercînd s-o înţepenească la rădăcină cu pietroaie. În clipa aceea se puse în mişcare şi ceata de oameni care priveau : şi bărbaţii şi femeile şi copiii, tot satul. Se apucară să culeagă pietrele şi să le aşeze într-o tăcere mormîntală, în jurul crucii, ridicînd o movilă. Pe urmă plecară. De-a dreptul în pădure. Iar după cîtva timp, se auzi de acolo, din desiş, bocet jalnic şi prelung de femei, care se stingea încetul cu încetul.

M-am apropiat de crucea cea nouă. În cioplitura netedă a lemnului se vedeau dăltuite două cruci. Sub una un nume : Gheorghe Matiş ; sub cealaltă alt nume : Nicolae Neag, iar sub ele inscripţia :

„Au murit pentru libertatea pădurilor“ [1].

Îmi întorsei faţa. În spatele meu, nemişcaţi, cu armele la picior, stăteau jandarmii.

[1] În limba română, în original (n. tr.).

*

Povestea asta s-a întîmplat de mult ; cam pe la începutul veacului nostru. De atunci multe s-au schimbat în lumea asta, multe s-au schimbat și în viața muntelui. Muntele, Muntele ăsta al nostru azi nu mai aparține celor cinci stăpîni mari. Sub pădure, pe lunca întinsă a Mărșoaiei, nu mai străjuiesc semnele haturilor grofești și a dispărut și crucea de lîngă potecă, pe care fusese scris cîndva că Nicolae Neag și Matiș Gheorghe au murit pentru libertatea pădurilor. Astăzi nu mai e nevoie de cruce. Marele proces s-a terminat : muntele e liber.

Dar... ar fi bine, ca voi, oameni ai munților, să aveți grijă ca el să nu îmbătrînească. Să nu fie pustiită pădurea, să nu secătuiască apele, să nu se usuce frumoasele lunci și să nu pleșuveasvă vreodată pe muntele nostru drag, poienele luminoase și înflorite...

(1923)